

Тематична рубрика:
Теорія та методика навчання
УДК 811.111

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF FORMING OF DISCURSIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS-PHILOLOGISTS

Осова О.О.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземної філології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР

У статті визначено специфіку формування дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів, що передбачає володіння мовленнєвими специфічними формулами, комунікативними моделями або структурами, що концентрують у собі мовленнєвий досвід учасників комунікації. З'ясовано, що, особливу роль у формуванні дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів відіграють когнітивні процеси, пов'язані з особливостями і специфікою діяльності студентів, а також професійною спрямованістю процесу навчання, що передбачає перехід навчально-пізнавальної діяльності у професійно-комунікативну.

Обґрунтовано доцільність і необхідність використання інноваційних технологій у процесі навчання, спрямованих на набуття студентами філологічних спеціальностей прагматичного рівня дискурсивної компетенції. З'ясовано, що цілеспрямована підготовка майбутніх учителів-філологів передбачає використання інноваційних технологій навчання, що забезпечують співпрацю з викладачами, саморозвиток суб'єктів освітнього процесу, вияв ними особистісних функцій, формування суб'єктності позиції у процесі комунікації. Доведено, що інноваційні технології надають широкі

можливості для формування дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів, формують уміння раціонально приймати рішення у неоднозначних ситуаціях, детально аналізувати всі можливі варіанти вирішення проблемних ситуацій тощо. Доведено, що найбільш ефективними з-поміж інноваційних технологій навчання, які відповідають специфіці підготовки майбутніх учителів-філологів, є моделювання ситуацій або технологія ситуаційного навчання, інтерактивні технології, театральна педагогіка, ігрові технології та web-технології, які забезпечують імітацію елементів професійної комунікації, її типових та істотних рис. Особове значення у процесі формування дискурсивної компетенції майбутнього вчителя-філолога приділяється використанню технології театральної педагогіки, яка вирішує проблему розвитку словесної дії та відкриває майбутнім педагогам шлях до творчості.

Визначено перспективи подальших досліджень, які необхідно спрямувати у напрямку вивчення позитивного інноваційного досвіду формування дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів у зарубіжних країнах.

Ключові слова: інноваційні технології навчання, комунікативна компетентність, дискурсивна компетенція, студент, викладач, учитель-філолог.

The article defines the specificity of the formation of the discursive competence of future teachers-philologists, which implies the possession of speech specific formulas, communicative models or structures, which concentrate the speech experience of communication participants. It has been revealed that the cognitive processes associated with the peculiarities and specifics of the students' activity, as well as the professional orientation of the learning process, which involves the transition of educational and cognitive activities to the professional communication, play a particular role in shaping the discursive competence of future teachers-philologists.

The expediency and necessity of using innovative technologies in the process of learning, aimed at the reaching of students of philological specialties of the

pragmatic level of discursive competence have been specified. It has been found out that the purposeful preparation of future teachers-philologists involves the use of innovative teaching technologies that provide cooperation with teachers, self-development of subjects of educational process, the manifestation of their personal functions, the formation of subjectival position in the communication process. It has been proved that innovative technologies provide wide opportunities for forming discursive competence of future philology teachers, form the ability to make decisions rationally in ambiguous situations, analyze in detail all possible solutions for problem situations, and so on. It has been proved that the most effective innovative teaching technologies that correspond to the specifics of the training of future teachers-philologists is simulation of situations or situational learning technology, interactive technologies, theater pedagogy, gaming technologies and web technologies that provide imitation of the elements of professional communication, its typical and essential features. The personal significance in the process of forming the discursive competence of future teacher-philologist is given to the use of the technology of theater pedagogy, which solves the problem of the development of verbal action and opens the way for creativity to future teachers.

The prospects of further research, which should be directed towards the study of positive innovative experience of forming discursive competence of future teachers of philology in foreign countries have been distinguished.

Key words: innovative technologies of teaching, communicative competency, discursive competence, student, teacher, teacher-philologist.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток національної системи освіти відбувається в умовах змін у духовному просторі суспільства, що вимагає внесення коректив до методології сучасної освітньої парадигми. Метою компетентісно-орієнтованого підходу є забезпечення формування професійних мовних компетентностей майбутніх учителів-філологів, що є важливою умовою їхньої комунікативної діяльності

в культурному розмаїтті освітнього і фахового середовищ. У зв'язку з цим особливої уваги заслуговує проблема формування дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів, які повинні в умовах сучасного освітнього середовища демонструвати «уміння спілкуватися в типових умовах професійної діяльності, володіти потенціалом дидактичного дискурсу, презентувати нормативні та доступні для сприйняття навчальні тексти, розв'язувати за допомогою мовних засобів комунікативні завдання» [8, с. 41].

Виходячи з того, що серед характерних особливостей сучасного інформаційного суспільства є «відкрита перспектива», вважаємо, що одним із ефективних шляхів вирішення зазначеної проблеми є застосування інноваційного навчання, що на противагу традиційному «прагне функціонувати у контексті сьогодення, орієнтуючись на майбутнє» [1, с.85].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ході наукового пошуку виявлено, що вивченню проблеми комунікативної компетенції приділяли увагу Н. Бордовська, О. Леонт'єв, І. Максимова, Ю. Пасов, Л. Шипиліна та інші. Лінгвістичні й екстралінгвістичні знання про види ситуацій, контекстів, елементи побудови дискурсів стали предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних учених (Н. Арутюнова, І. Гальперин, Т. Глазунова, Н. Головіна, А. Горбунов, Н. Єлукіна, М. Кенел і М. Свейн, О. Кучеренко, М. Халлідей, J. Gumperz, J. Kans та інші).

Використання інноваційних технологій в освітньому середовищі було предметом досліджень М. Бовтенка, Є. Машбиця, Н. Морзе, П. Сердюкова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на широке коло існуючих досліджень, що розвивають різні аспекти формування комунікативної компетенції майбутніх учителів, проблема формування дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів з використанням інноваційних технологій навчання представлена у науково-педагогічній літературі недостатньо.

Формулювання цілей статті. Необхідність детального вивчення

означеної проблеми та об'єктивна значущість питання зумовили вибір мети нашої статті – з'ясувати можливості інноваційних технологій у процесі формування дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст Рекомендацій Ради Європи щодо мовної освітньої політики формує нові вимоги до сучасних фахівців в контексті демонстрації високого рівня іншомовної комунікативної компетентності, здатності до міжкультурного спілкування. Як відомо, комунікативна компетентність є поняттям складним і багатоаспектним. У сучасній соціолінгвістиці її визначено як систему, що виконує функцію збалансування існуючих мовних форм, що визначаються з опорою на мовленнєву компетенцію комуніканта на тлі певних соціальних функцій [4]. Аналіз літератури з теми дослідження [4; 6] доводить, що формуванню комунікативної компетентності майбутніх учителів-філологів сприяє вивчення мови з використанням комунікативно-спрямованих технологій навчання, що передбачають переорієнтацію з форми на функцію, з лінгвістичної компетенції на комунікативну, з мовної правильності на спонтанність та автентичність, тобто природність комунікації.

Структуру комунікативної компетентності складають декілька субкомпетенцій. Однією з найбільш значущих у процесі підготовки майбутніх учителів-філологів є дискурсивна компетенція, що характеризується комунікативною спрямованістю і передбачає «знання різних типів дискурсів та правил їх побудови, а також уміння створювати їх та розуміти, ураховуючи різноманітні ситуації спілкування» [2, с.78].

Установлено, що змістовне наповнення поняття «дискурсивна компетенція» тісно пов'язане з терміном «дискурс», що був запроваджений у теорію навчання іноземних мов у 70-х рр. ХХ ст. та означав зв'язну послідовність речень або мовленнєвих актів, тобто корелював з поняттям «текст». Протягом років трактування зазначеного поняття поступово змінювалося.

Аналітичний огляд визначень дискурсивної компетенції, запропонованих різними дослідниками, доводить, що для формування дискурсивної компетенції, яка є важливою складовою комунікативної компетенції, необхідно володіти дискурсом як функціональним явищем, сукупністю знань, умінь, пов'язаних із побудовою і розумінням дискурсу, зв'язно і послідовно викладати свої думки в ситуаціях усного / писемного спілкування, здатністю використовувати певну стратегію для конструювання та інтерпретації тексту, обирати тип дискурсу відповідно до комунікативної мети і конкретної ситуації спілкування з урахуванням статусу того, хто говорить / пише.

У контексті підготовки майбутніх учителів-філологів дискурсивна компетенція є ширшою за значенням і передбачає «володіння соціокультурним регістром, який можна визначити як сукупність типових або мовленнєвих специфічних формул, комунікативних моделей або структур, апробованих спеціально і таких, що концентрують у собі мовленнєвий досвід учасників комунікації» [4, с. 121].

Доцільно зауважити, що ефективне формування дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів передбачає активізацію комунікативної діяльності студентів шляхом запровадження інноваційних технологій навчання. Зазначимо, що бурхливий розвиток інноваційних технологій навчання зумовив формування «нового типу мовної особистості – члена Інтернет-спільнот» [9, с. 36], який, з одного боку, користується електронними підручниками та посібниками, словниками, довідниками, послуговується репозитаріями, з іншого – впливає на формування мови Інтернету, що набуває рис окремого функційного стилю. Погоджуємося із думкою В. Уліщенко, що у цьому контексті заслуговують на особливу увагу можливості застосування блогосфери в процесі формування дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів, зокрема учителів іноземних мов [10].

Як відомо, особливу роль у формуванні дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів відіграють когнітивні процеси, пов'язані з особливостями і специфікою діяльності студентів, а також професійною спрямованістю процесу навчання, що передбачає перехід навчально-пізнавальної діяльності у професійно-комунікативну.

Враховуючи зазначене вище, вважаємо за доцільне у процесі формування дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів звертати увагу на міжкультурні особливості вербальної та невербальної поведінки в конкретних ситуаціях (рольових іграх, проблемних комунікативних ситуаціях, при аналізі автентичних мовних аудіо- і відеоматеріалів тощо); формувати професійну інтерактивну компетентність засобами професійного спілкування, професійної комунікативної взаємодії, адекватної мовленнєвої поведінки, ефективного впливу на партнера по спілкуванню, що забезпечує формування досвіду професійно-педагогічного навчання іноземної мови [6]. Розширенню картини світу майбутніх учителів-філологів і залученню їх до розуміння іншої ментальності сприятиме формування дискурсивні стратегії на основі професійних концептів, властивих культурі й етиці країни, мова якої вивчається (на основі стереотипних ситуацій спілкування); практикування мовних вмінь в типових ситуаціях спілкування (встановлення особистих контактів, написання листів, бесіди по телефону, проведення зустрічей тощо), що вимагають знань стратегій комунікативного розгортання ситуацій на когнітивному й емоційному рівнях. У ході дослідження виявлено, що найбільш ефективним з-поміж інноваційних технологій навчання, які відповідають специфіці підготовки майбутніх учителів-філологів, є моделювання ситуацій або технологія ситуаційного навчання. Зазначена технологія у навчанні забезпечує імітацію елементів професійної комунікації, її типових та істотних рис. Її використання на заняттях з іноземної мови дає можливість сформувати навички та вміння спілкування, розвиває звичку до самоконтролю, сприяє реальній підготовці студентів до майбутньої

професійної діяльності та життя в суспільстві в цілому, допомагає зробити заняття з іноземної мови більш живими, цікавими, змістовними, дає можливість студентам більше і частіше висловлювати власні думки, почуття, оцінювання, тобто мислити іноземною мовою. Як зазначає Є. І. Пассов, мовний матеріал варто організовувати навколо ситуацій, які розглядаються як системи стосунків тих, хто навчається [7].

Створення сприятливої атмосфери, побудованої на засадах інтерактивного спілкування, відбувається у процесі запровадження комунікативних та інтерактивних технологій навчання, процесуальною основою яких є «комунікативна атака», що стимулює студентів до активного спілкування. Серед ефективних інноваційних технік, що сприяють формуванню дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів варто відмітити також такі, як «Порожнє крісло», «Дерево рішень», «Телефон довіри», «Картинна галерея», «Святковий торт», «6×6×6», «Килим ідей», «Дебати», «SVOT» тощо. Інтерактивне спілкування передбачає активне залучення учасників обговорення, дозволяє раціонально приймати рішення у неоднозначних ситуаціях, допомагає наблизити студентів до контроверсійних постатей і рішень, детально аналізувати всі можливі варіанти потенційних рішень та позитивні і небезпечні моменти, пов'язані з кожним із них.

Важливим елементом професійно-педагогічної майстерності вчителя-філолога є комунікативні вміння, які включають уміння утримувати увагу учнів, адекватно сприймати та розуміти їх психологічний, наявність інтересу, ступінь розумової та фізичної втоми тощо. Але головним знаряддям вчителя-філолога є вміння здійснювати ефективну взаємодію. Учитель-філолог повинен професійно володіти багатствами мови: тембром, інтонацією голосу, його силою, чіткістю, звучністю, а також допоміжними засобами виразності. [3].

Однією із ефективних інноваційних технологій навчання, що передбачає розвиток правильної вимови педагогів, логіки, дискурсивної

компетенції, є театральна педагогіка. У процесі використання зазначених технологій навчання майбутній вчитель-філолог має змогу відчуті і побачити реальні й можливі помилки у спілкуванні, психологічну неефективність у вирішенні окремих педагогічних і психологічних ситуацій тощо. Закономірно, що саме система К.С. Станіславського як наукове обґрунтування виховання актора є першоосною для вдосконалення мовленнєвої підготовки учителя-філолога. Використання технології театральної педагогіки у процесі формування дискурсивної компетенції майбутнього вчителя філолога вирішує проблему розвитку словесної дії та відкриває майбутнім педагогам шлях до творчості. Зазначена технологія вимагає чіткого дотримання етапів роботи: 1) підготовчий (вступне слово, пошук правильного положення тіла, психологічне налаштування на заняття тощо); 2) артикуляційна гімнастика; 3) дихальні вправи; 4) підготовка голосу до звучання (виконання іншомовних лічилок тощо); 5) мовленнєва постановка голосу (виконання вправ і гекзаметрів); 6) відпрацювання чіткої дикції (використання прислів'їв, приказок, скоромовок тощо); 7) розслаблення психофізичного апарату студента (виконання спеціальних вправ на розслаблення та відпочинок тіла, подяка одне одному і викладачеві за проведене заняття) [5].

Висновки. Таким чином, використання інноваційних технологій навчання дає можливість студентам навчитися здійснювати прямі й непрямі мовленнєві дії привернення уваги, умінь, удосконалювали свою комунікативну поведінку, формування соціокультурної компетенції, удосконалювали професійно значущі знання, набувати вмінь виражати модус мовлення адекватно ситуації спілкування із залученням до цього як вербальних, так і екстра- та паравербальних засобів.

Подальші перспективи в цьому напрямку. Що стосується подальших перспектив дослідження проблеми, то зусилля слід спрямувати у напрямку вивчення позитивного інноваційного досвіду формування дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів у зарубіжних країнах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Бужикова Р. Нові пріоритети розвитку сучасної освіти. Вища освіта України. 2006. №3. С.83 – 88.
2. Дридзе Т.М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. Проблемы семиосоциопсихологии. Монография. М.: Наука, 1984. 232 с.
3. Єлісовенко Ю. П. Практичне опанування мистецьких основ риторики засобами театральної педагогіки. Педагогіка і психологія професійної освіти. 1998. № 4. С. 200-207.
4. Костенко В. Г. Дискурсивна основа навчання іноземних мов та її роль у формуванні комунікативної компетенції. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Досвід. Пошуки. 2008. № 14. С. 117–123.
5. Лимаренко Л.І. До питання реалізації компетентнісного підходу в умовах студентського театру. Проблеми освіти : наук. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України. Київ, 2013. Вип. № 74, ч. 1. С. 166 – 171.
6. Паньків О. Б. Дискурсивна компетенція мовної особистості майбутнього філолога. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. № 1, 2014. С. 64-69.
7. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. Москва: Рус. яз., 1989. 276 с.
8. Симоненко Т. Базова система вправ у роботі над розвитком професійно-комунікативних умінь студентів-філологів. Українська мова і література в школі. 2005. № 7. С. 40–43.
9. Тищенко О. Мова інтернет-спілкування: стиль, норма, освіта. Дивослово. 2011. № 12. С. 35–39.
10. Уліщенко В. Блогосфера як нове освітнє середовище. Дивослово. 2009. № 6. С. 11–15.